

МУҒАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал

2023

5/2-сан

*Ўзбекистан Республикасы Министрлер Кабинети жанындагы
Жоқарғы Аттестация Комиссиясы Президиумының
25.10.2007 жыл (№138) қарары менен дизимге алынды*

*Қарақалпақстан Баспа сөз хәм хабар агентлиги тәрәпинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге алынды.
№01-044-санлы гүўалық берилген.*

Нөкис

5/2-сан 2023

октябрь

Шөлкемлестіріушілер:

*Қарақалпақстан Республикасы Халық билимлендириу Министрлиги,
ӨЗПИИИ Қарақалпақстан филиалы*

**Редактор:
А. Тилегенов**

Редколлегия ағзалары:

Мақсет АЙЫМБЕТОВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ
Байрамбай ОТЕМУРАТОВ
Ерполат АЛЛАМБЕРГЕНОВ
Алишер АЛЛАМУРАТОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ
Тўлқин АЛЛАЁРОВ
Умида БАҲАДИРОВА
Фархад БАБАШЕВ
Гулзода БОЙМУРОДОВА
Шахло БОТИРОВА
Маманазар ДЖУМАЕВ
Асқар ДЖУМАШЕВ
Алишер ЖУМАНОВ
Гүлнара ЖУМАШЕВА
Холбой ИБРАГИМОВ
Умида ИБРАГИМОВА
Меруерт ПАЗЫЛОВА
Асқарбай НИЯЗОВ
Сабит НУРЖАНОВ

Уролбой МИРСАНОВ
Нуржан МАТЧАНОВ
Шукурулло МАРДОНОВ
Бахтиёр РАХИМОВ
Фурқат РАЖАБОВ
Арзы ПАЗЫЛОВ
Барлықбай ПРЕНОВ
Феруза САПАЕВА
Қаххор ТУРСУНОВ
Нурзода ТОШЕВА
Тажибай УТЕБАЕВ
Амангелди КАМАЛОВ
Ризамат ШОДИЕВ
Зафар ЧОРШАНБИЕВ
Рустам ФАЙЗУЛЛАЕВ
Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Умид ХОДЖАМҚУЛОВ
Гулрухсор ЭРГАСHEBA
Гавхар ЭШЧАНОВА

МАЗМУНЫ

ТИЛ ХЭМ ӘДЕБИЯТ

Мадалиев Я.Х. Абай ижодий метросида адабий қарашлар	7
Dosanov N. O'zbek tilida izohlovchilarning leksik-semantik xususiyatlari	17
Musurmankulova M.N. Metaphorical rethinking architectural concepts	20
Berdiev B.Ch. Healthy lifestyle in the educational system in connection with belt wrestling	27
Isaqova E.D. The analysis of appearance of feelings in the english and uzbek languages	31

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ

Palwaniyazov M. Xaliq pedagogikasiniń ájayip tárbiya qurali	40
Radjarova Z.T., Mirzayeva G.Z. Integratsiyalashgan ta'limning pedagoglarni tarbiyalashdagi afzalliklari	45
Тўрақулов Б.Н. Таълим муҳитида интеллект ва компетентлилик тушунчалари	49
Abdujabbarova M. L., Davlatov O.G'. Talabalarning axborot xavfsizligini ta'minlashda kompetensiya va kompetentlikning ahamiyati	56
Азизова С.А. Олий таълим муассасалари талабаларини медиа компетентлигини ривожлантиришда инновацион технологияларни ўрни	61
Ismanova M. A. Talabalarda kasbiy-kreativ ko'nikmalarni shakllantirishning ijtimoiy-pedagogik zarurati	66
Tashpulatova D.M. Maktab ta'limida tabiiy fanlarni integratsion o'qitish metodikasi	70
Kuchkinov A.Yu. Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabalarida raqamli ta'lim orqali ekopedagogik kompetentligini rivojlanishida eko-steam yondashuvning imkoniyatlari	74
Aktamov F.S. Ta'lim tizimida raqamli texnologiyalarning tadbiiq etishning zamonaviy tendensiyalari va rivojlantirish omillari	80
Quzmanova G.B. O'quvchilarning ijtimoiy kompetentligini ijtimoiy tarmoqlar vositasida rivojlantirishda maktab umumiy fanlarining o'rni	88
Tilavova S.B. Boshlang'ich ta'limda raqamli texnologiyalar orqali bo'lajak o'qituvchilarning ekologik kompetentligini steam yondashuv asosida takomillashtirish yo'llari	92
Umarova Z.A. Maktab ta'limida pedagogik konfliktlarning tarkibi va ularni bartaraf etish xususiyatlari	99
Исламова Д.Б. Тутинган ота-она ва бола билан ишлашда психологик мослашув методикалари тавсифи	106
Xanbabayev X.I. Raqamli kompetensiyani rivojlantirishning ijtimoiy-pedagogik xususiyatlari	112
Mirzayev A.M. Harbiylashtirilgan ta'lim muassasalarida klaster yondashuv asosida kursantlarni belbog'li kurashga o'rgatish	118
Абдурахимова Д.А. Бўлажак офицерларда ҳарбий ватанпарварлик туйғусини ривожлантиришнинг миллий- маънавий ва ахлоқий асослари	125
Azizova S.A. Kredit tizimi asosida fanlararo integratsiyani rivojlantirish	131
Эшбеков С.Ж. Ёшларни ҳарбий ватанпарварлик руҳида тарбиялаш жараёнларини такомиллаштиришнинг самарали шакл, метод ва воситалари	134
Эшбеков С.Ж. Ёшларни ҳарбий ватанпарварлик руҳида тарбиялаш тизимини такомиллаштиришнинг ижтимоий-психологик хусусиятлари	142
Bozorov Z. Yu. Ta'lim sifatini oshirish bugungi kunning dolzarb masalasidir	146
Xujaniyozova O.R. Muayyan yoshdagi maktab o'quvchilari bilan samarali ishlashda maktab psixologiyasi faoliyatining ahamiyati	150
Xolmatova S. K. Mustaqil ta'limni tashkil etishda interfaol ta'lim texnologiyalardan foydalanish	157
Xolmatova S.K. Talabalarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishda mustaqil ishlarning ahamiyati	163
Махкамов У.И., Тешақулова Б.Ш. Бўлажак ўқитувчиларда педагогик маҳорат маданиятини ривожлантириш	167

TALABALARNING KASBIY KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISHDA MUS-TAQIL ISHLARNING AHAMIYATI

Xolmatova S.K.

ChDPU Maktabgacha ta'lim fakulteti o'qituvchisi

Tayanch so'zlar: talaba, mustaqil ta'lim, shakllantirish, kompetensiya, ijodiy, ko'nikma, malaka.

Ключевые слова: студент, самостоятельное образование, формирование, компетентность, творческий подход, умение, квалификация.

Key words: student, independent education, formation, competence, creative, skill, qualification.

Zamonaviy sharoitda o'rganishning asosiy vazifasi - bilimlarni egallash emas, balki faoliyatni o'zlashtirish, buning natijasida bilimlar shakllanadi. Shu bilan birga, ta'lim o'qitishning informatsion shakllaridan faol shakllari va usullariga o'tishi kerak. Bundan tashqari, o'zgaruvchan dunyoda bo'lajak mutaxassis butun hayoti davomida o'zini o'zi tarbiyalash qobiliyatiga ega bo'lishi kerak. Shu munosabat bilan oliy ta'lim muassasalarida o'quv jarayonini rejalashtirishda birinchi kursdan boshlab o'quv fanlarini mustaqil o'zlashtirishning kamida 50 foizi ko'zda tutilgan.

“Talabalarning mustaqil ishi ta'lim jarayonining muhim tarkibiy qismlaridan biridir. Mustaqil ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish talabalarning bilimlarni mustaqil egallash va ulardan foydalanish, ilmiy va o'quv adabiyotlari bilan ishlash ko'nikmalarini, olingan natijalarni tahlil qilish ko'nikmalarini va umuman, o'rganishga ijodiy yondashishni rivojlantirishga yordam beradi, ya'ni. malakali va raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlash uchun nima zarur.

Shu bilan birga, amaliyot shuni ko'rsatadiki, birinchi kurs talabalari mustaqil ta'lim faoliyatiga tayyor emasligiga maktabda o'qish davrida bitiruvchilar mustaqil ishlash uchun yetarli ko'nikmalarga ega emasliklari bilan bog'liq. Oqibatda hozirgi vaqtda mustaqil ta'limning roli va ko'lamining ortishi bilan birinchi kurs talabalarining ushbu faoliyat turiga tayyor emasligi o'rtasida qarama-qarshilik mavjud. Shu bois talabalarni mustaqil ishlashga alohida tayyorlash zarurligi va bu tayyorgarlik bilan har bir o'qituvchi shug'ullanishi zarur, degan fikrga qo'shilish maqsadga muvofiqdir.

Mustaqil ishlarni o'quv jarayoniga joriy qilishda asosiy yo'nalishlar mustaqil ishni rag'batlantirish hisoblanib, unda talabalarning ijodkorlik va mustaqillikka e'tibor qaratgan holda ilmiy-tadqiqot faoliyatini olib borish bo'yicha bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirish va rivojlantirish imkoniyati yuzaga keladi. Talabalarni mustaqil ta'lim asosida olingan bilimlarni zamonaviy jamiyatning amaliy muhim vazifalarida qo'llash kompetensiyalari oshadi [2].

Shu munosabat bilan mustaqil ta'lim maqsadlarini quyidagicha tuzilishi mumkin:

- fanlarni o'zlashtirish maqsadlari - fanlararo bilimlarni va faoliyat usullarini o'zlashtirish;
- fandan tashqari o'qitishning maqsadlari - asosiy va kasbiy kompetensiyalarni o'zlashtirish, ta'limiy qadriyatlarga bo'lgan munosabatini shakllantirish.

Bizning fikrimizcha, oliy ta'lim tizimida mustaqil ta'lim ishlarining asosiy vazifalaridan biri talabalarni o'z-o'zini tarbiyalashning oqilona usullari va usublarini egallashdir. Chop etilgan matn ustida ishlash jarayonida talabalarni konspekt olishga, ko'rib chiqishga, ko'chirma tuzishga, matn rejasini tuzishga, shuningdek, konspekt va izohlar yozishga o'rgatish zarur. Talaba matndagi asosiy narsani ajratib ko'rsatish ko'nikmalarini shakllantirishga hissa qo'shadigan maxsus topshiriqlarni olishi kerak. Bu qo'llab-quvvatlovchi va sintez qilingan eslatmalarni, jadval yozuvlarini tayyorlash bilan bog'liq vazifalar bo'lishi mumkin. Kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishga yordam beradigan mustaqil ish sohalaridan biri ijodiy vazifalarni hal qilishdir.

Uy vazifasi sifatida talabalarga o'z sohasiga oid tadqiqot ko'nikmalarini rivojlantirishni ta'minlaydigan ijodiy topshiriqlar taklif etiladi. Bular: referatni rasmlar, misollar bilan to'ldirish; taklif qilingan jadval bo'yicha jadvalni to'ldirish; test yozish; o'tgan qismda metod o'ylab topish; krossvord, boshqotirma va hokazolarni yechish [1].

Ilmiy-tadqiqot, ijodiy topshiriqlarni bajarish jarayonida talabalar axborotni qayta ishlash, tahlil qilish va prognoz qilishning zamonaviy usullaridan foydalana olish kabi kasbiy kompetensiyalarni egallaydi hamda olingan ma'lumotlarni tushunish, ifodalash va tadqiqot natijalarini taqdim etish qobiliyati shakllanadi.

Dars soatlari hajmining kamayishi va talabalarning mustaqil ishlariga ajratiladigan soatlarning ko'payishi ularda tadqiqotchilik qobiliyatini yanada samaraliroq bo'lishi, ularni ijodiy mustaqil ta'lim faoliyatiga ko'niktirish zaruriyatini keltirib chiqaradi. Ijodiy faol talabalarni tadqiqotchilik qobiliyatiga tayyorlash uchun ma'lum shart-sharoitlarni yaratish muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot ko'nikmalarini muvaffaqiyatli shakllantirish shartlaridan biri o'qitishning interfaol shakllariga o'tish, reproduktiv ta'limdan samarali ta'limga o'tishdir [3].

Ishlab chiqarish faoliyati obyektiv yangi yoki subyektiv yangi natija olishga qaratilgan. Samarali ta'limni, masalan, loyiha usulini qo'llash orqali amalga oshirish mumkin. Ushbu usul o'quv, ilmiy, meyoriy va pedagogik adabiyotlar bilan mustaqil ishlashning katta qismini nazarda tutadi. Loyihadan ta'lim usuli sifatida foydalanish ko'plab pedagogik muammolarni hal qilish imkonini beradi. Shu jumladan, talabalarning tadqiqot qobiliyatini rivojlantirish, bitiruv malakaviy ishlar, kurs ishlari, ilmiy maqolalar yozish kabi mustaqil faoliyatga tayyorligini shakllantirish imkoniyati yuzaga keladi.

Loyiha usuli talabalarni faol kognitiv mustaqil faoliyatda o'z ichiga oladi, bu faoliyatni bajarilayotgan vazifaning murakkabligi va qiziqishlari nuqtai nazaridan farqlashni o'z ichiga oladi.

Tadqiqot ko'nikmalarini shakllantirish uchun talabalarga mustaqil ta'lim uchun quyidagi vazifalarni taklif qilish tavsiya etiladi:

- ilmiy kashfiyot tavsifi;
- har qanday ilmiy yo'nalishning rivojlanish istiqbollari o'rganish.

Kasbiy faoliyat asoslarini o'zlashtirish va nazariy bilimlarni qo'llash yo'llarini topish uchun modellar, texnologik jarayonning tavsifi kabi mustaqil vazifalarni taklif qilish mumkin; ekskursiyalarga tashrif buyurish to'g'risida hisobot, pedagogik ko'rgazmalarga tashrif buyurish to'g'risida hisobot tuzish.

Bunday turdagi o'quv mashg'ulotlarida talabalarning ishtiroki mustaqil bilish faoliyatida faol ishtirok etishni ta'minlaydi. Talabalarning mustaqil ta'lim ishlarini tayyorlashga bo'lgan ishtiyoqini oshirish uchun talabalarning ilmiy konferensiya va seminarlarda ishtirok etish natijalariga ko'ra talabalarning ijodiy ishlarini nashr etish imkoniyatini yaratish kerak. Ilmiy faoliyatga kirishish barqaror ko'nikmalarni, monografiyalar, tezislar, maqolalar, ma'lumotnomalar bilan ishlashga tayyorlikni shakllantiradi.

Bularning barchasi intellektual kompetensiyalarni shakllantirishni talab qiladi: mantiqiy modellarni, konstruksiyalarni qo'llash usullarini, tushunish va bilish, lug'at mavjudligi, konspektlar tuzish, mantiqiy to'g'ri va adekvat xulosalar chiqarish, grammatik tuzilish va uslubni o'zlashtirish ularning kompetensiyaviy shakllanishining asosi hisoblanadi. Binobarin, mustaqil ta'lim ishlarining asosiy natijalaridan biri intellektual va mantiqiy qobiliyatlarni rivojlantirish va matn yordamida o'z fikrini ifodalash, o'quv va tadqiqot ishlari natijalarini tasvirlash va rasmiylashtirishdir.

Talabalarning mustaqil ishlarini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun ta'limning barcha shakllari uchun o'quv jarayonida ta'limni tashkil etishga kompleks yondashuv, oliy ta'lim tizimining barcha darajalari (turlari) kombinatsiyasi va bajarish sifati ustidan nazoratni ta'minlash orqali erishiladi.

Adabiyotlar:

1. Мухаммадиев А.Ш. Таълим тизимининг ахборот таъминотини шакллантиришда аудивизуал технологиялар // Заонавий таълим №1. 2015. –Б. 37-38
2. Новые аудиовизуальные технологии: Учебное посо-бие. / Отв. ред. К.Э.Разлогов. – М.: «Едиториал», 2005.
3. Сокол И.Н. Классификация квестов // Молодой вчений. –2014. – №6 (09). – С. 138-140. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://molodyvcheny/inua/files/journal/2014/6/89.pdf>.
4. Хамроева F.A. Geografiya fanlarini o.,qitish va innovatsion yondashuv// Самарқанд давлат уни-верситети илмий тадқиқотлар ахборотномаси.Самарқанд, №2 (126) 2021. Б. 195-197.

РЕЗЮМЕ

Mazkur maqolada talabalarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishda mustaqil ishlarning ahamiyati borasida fikrlar bayon etilgan bo'lib, unda mustaqil ta'lim ishlarining ta'lim jarayonidagi ahamiyati ta'kidlangan.

РЕЗЮМЕ

В данной статье высказываются мнения о значении самостоятельной работы в формировании профессиональных компетенций студентов, а также подчеркивается значение самостоятельной учебной работы в образовательном процессе.

SUMMARY

In this article, opinions on the importance of independent work in the formation of professional competences of students are expressed, and the importance of independent educational work in the educational process is emphasized.